

دانشگاه مجازی المصطفی

معاونت پژوهشی و تولید

گزارش نشست علمی پژوهشی

عنوان نشست	زیبایی‌شناسی متاسب در رباعی
موضوع نشست	ادبیات
سخنرانان	دکتر حسن ابراهیم زاده دکتر رقیه حبیبی
زبان ارائه	فارسی
زمان برگزاری	3 آذر 1401
مکان برگزاری	تحت وب
تعداد شرکت کنندگان	<u>47</u> نفر آنلاین
لینک دسترسی به محتوای نشست	https://live.mou.ir/pkoj8z25w6nw/

متن نشست

بسم الله الرحمن الرحيم

زیبایی‌شناسی تناسب در رباعی

این نشست علمی در تاریخ 3 آذر ماه 1401 به همت معاونت پژوهش دانشگاه مجازی برگزار گردید. در زیر گزارشی از اهم موضوعات ارائه شده در این نشست علمی که بسیار کاربردی بود و مورد استقبال مخاطبان قرار گرفت، ارائه می‌گردد:

استاد محترم دکتر ابراهیم زاده در ابتدای جلسه به این نکته اشاره کردند که درباره‌ی اهمیّت و زیبایی تناسب و اثرگانی یا همان مراعات نظیر گفته‌اند که: «مراعات نظیر از لوازم اولیه‌ی سخن ادبی است یعنی در مکتب قدیم، سخن نظم و نثر وقتی ارزش ادبی پیدا می‌کند که مابین اجزای کلام تناسب و تقارن وجود داشته باشد.» (همایی، ۱۳۷۹: ۲۵۹) اما وحیدیان کامیار صرف وجود تناسب معنایی میان واژه‌ها را مراعات نظیر و زیبا نمی‌داند و زیبایی و تناسب را لازم و ملزوم هم می‌داند و معتقد است که رعایت تناسب باید با زیبایی همراه باشد.

استاد محترم بعد از توضیحات مقدماتی به نمونه‌های اشاره کردند از جمله:
بین جهت، گوش و لب تناسب وجود دارد.

آن زلف که او ببوی مر زنگوش است   گه بر جبهت گهی بزیر گوش است
زین باز عجبتر آن لب خاموشست   زو شهر و جهان ببانگ نوشانوش است
(عنصری، ۱۳۴۱: ۱۸۸)

بین کوه و در و دشت تناسب وجود دارد

از برف سر کوه چو ذات الحبکست   وین برف پرنده در هوا بس سبکست
ای شاه جهان، بنده ز سرما تنکست   کوه و در و دشت گنبدان بس خنکست
(ازرقی هروی، ۱۳۳۶: ۹۷)

بین تسلیم و رضا

اول قدم آنست که جان در بازی
چون قوت تسلیم و رضا حاصل شد
وز خانه بیک بار بکوی اندازی
آنکه بنشینی و بخود پردازی
(ازرقی هروی، ۱۳۳۶: ۱۰۵)

بین جزء و کل

آن قوم کجا نزد تو پویند همی
از دل همه مهر تو بشویند همی
در جز و وز کل زهر تو جویند همی
تا می‌نکنی یقین چه گویند همی
(ازرقی هروی، ۱۳۳۶: ۱۰۶)

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است
این دسته که بر گردن او می‌بینی
در بند سر زلف نگاری بوده است
دستی است که بر گردن یاری بوده است
(خیام، 1356: 19)

سر، زلف، گردن و کوزه، دسته.

در کارگه کوزه‌گری رفتم دوش
ناگاه یکی کوزه برآورد خروش
دیدم دو هزار کوزه گویا و خموش
کو کوزه‌گر و کوزه‌خر و کوزه‌فروش
(خیام، 1356: 121)

تناسب میان واژه‌های (کارگه کوزه‌گری، کوزه، کوزه‌گر، کوزه‌خر، کوزه‌فروش) و

آن قصر که بر چرخ همی زد پهلو
دیدیم که بر کنگره‌اش فاخته‌ای
بر درگه او شهان نهادندی رو
بنشسته همی گفت که کوکو کوکو
(خیام، 1356: 153)

تناسب میان واژه‌های (قصر، چرخ، درگاه، کنگره، شاهان).

از واژه‌های کلیدی در رباعیات خیام که بیشتر آنها به شیوهٔ تناسب کنار هم می‌آیند می‌توان به (خاک، خشت، گل، کوزه، سنگ، کاسه، ابر، سبزه، باده و پیاله) اشاره نمود که خیام به مدد آنها افکار فلسفی خویش را که در پیوند با مرگ و زندگی است بهتر بیان می‌کند.

خاکی که به زیر پای هر نادانی است
هر خشت که بر کنگرهٔ ایوانی است
کفّ صنمی و چهرهٔ جانانی است
انگشت وزیر یا سر سلطانی است
(خیام، 1356: 34)

ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست
این سبزه که امروز تماشا گه ماست
بی بادهٔ گلرنگ نمی‌باید زیست
تا سبزهٔ خاک ما تماشا گه کیست
(خیام، 1356: 12)

این قافلهٔ عمر عجب می‌گذرد دریاب دمی که با طرب می‌گذرد
ساقی غم فردای حریفان چه خوری پیش آر پیاله را که شب می‌گذرد
(خیام، 1356: 70)

واژه‌هایی چون عمر، دم، فردا، شب و دریاب به شیوهٔ تناسب، مفهوم زمان و شتاب آن را بیشتر برجسته می‌کند.

دارنده چو ترکیب طبایع آراست ازبهر چه افکندش اندر کم‌وکاست؟
گر نیک آمد شکستن ازبهر چه بود؟ ور نیک نیامد این صور، عیب که راست؟
(فولادوند، ۱۳۷۹: ۱۶۹)

در این رباعی، واژه‌های «ترکیب»، «طبایع»، «آراست»، «کم‌وکاست»، «شکستن»، «صور» و «عیب» با یکدیگر تناسب زیادی دارند.

پیش از من و تو لیل و نهاری بوده است گردنده فلک نیز به کاری بوده است
هر جا که قدم نهی تو بر روی زمین از آن مردمک چشم نگاری بوده است
(فولادوند، ۱۳۷۹: 146)

خانم حبیبی به توضیح برخی از این نمونه‌ها پرداختند با این توضیح که در مصراع‌های اول و دوم این رباعی، واژه‌هایی مانند «پیش»، «لیل»، «نهار»، «گردنده فلک» و «کار» (حرکت) که همگی در ارتباط با زمان هستند - تصویر زمان و چگونگی گذر آن را بهتر در ذهن مخاطب مجسم می‌کنند و این امر به منسجم ساختن بیت اول کمک می‌نماید و می‌توان گفت درواقع در مصراع دوم، گردنده فلک و کار «حرکت» موجبات پیدایش روز و شب را در مصراع اول فراهم می‌آورند.

این کوزه که آبخواره مزدوری است از دیده شاهی و دل دستوری است
هر کاسه می که در کف مخموری است از عارض مستی و لب مستوری است
(فولادوند، ۱۳۷۹: ۱۶۹)

خیام، به واژه‌هایی که با «خاک، خشت، گل، کوزه و کاسه» در پیوند هستند، دل‌بستگی ویژه‌ای داشته و با این واژه‌ها و ترکیب و پیوند آن‌ها با واژه‌های دیگر، رباعی‌های زیبایی سروده است.

در این رباعی، تناسب بین «کوزه، کاسه و آبخواره» و همچنین بین «کف، رخساره (عارض)، لب، دیده و دل» و «شاه، مزدور و دستور» و «کاسه می، مخموری، مست و مستور» هر چه بیشتر اجزای کلام را در هم می‌تند و بر انسجام آن می‌افزاید و تقارن‌های «کوزه و آبخواره» در مصراع اول، «دیده شاه و دل دستور» در مصراع دوم، «کاسه می و کف مخمور» در مصراع سوم و عارض مست و لب مستوره در مصراع چهارم بر این تناسب افزوده‌اند.

در دایره سپهر ناپیدا غور نوبت چو به دور تو رسد آه مکن
جامی است که جمله را چشاننده به دور می نوش به خوشدلی که دور است نه جور
(فولادوند، ۱۳۷۹: ۱۸۲)

همچنین تناسب بین «دور، سپهر و دایره» تناسب بین «جام، جمله، نوبت، خوشدلی و می نوش» و تضادی که بین چشانندن جام مرگ در مصراع دوم و شراب‌نوشی به خوشدلی در مصراع چهارم وجود دارد از پیوندهای هنری واژگانی این رباعی به شمار می‌روند.

هر ذره که در روی زمینی بوده است خورشید رخی، زهره جبینی بوده است
گرد از رخ نازنین به آرم فشان کآن هم رخ خوب نازنینی بوده است
(فولادوند، ۱۳۷۹: ۱۵۹)

ذره با گرد هم‌معناست که جزء بسیار کوچکی از زمین است و می‌توان آن را با خورشید در تقابل با پیوند دانست. همچنین تناسب میان «خورشید، زهره و زمین و خورشید رخ، زهره جبین، نازنین» و «رخ، جبین» بر پیوستگی‌های واژگانی این رباعی می‌افزاید.
آن وقتی است که برخی از واژه‌های کلام، اجزایی از یک کل باشند و از این جهت بین آن‌ها ارتباط و تناسب باشد.

در مرو پریر، لاله آتش انگیخت دی نیلوفر، به بلخ در آب گریخت
در خاک نشابور، گل امروز آمد فردا به هری، باد سمن خواهد ریخت
(مهستی، ۱۳۷۷: ۷۸)

در این رباعی زیبا، اسم چهار عنصر و چهار شهر و چهار گل و چهار زمان آمده است.

دستی به صد انگشت زخم در زلفت بوسی به هزار لب، نهم بر پایت
(مهستی، ۱۳۷۷: ۸۴)

در حسرت شفتالویت، ای سیب زنج رنگم چو به است و اشکم چون دانه نار
(مهستی، ۱۳۷۷: ۱۳۷۷)

(۱۱۲)

جناب دکتر حسن زاده به توضیح پیرامون تناسبات چهارگانه پرداختند که از جمله انواع ادبی که در ایجاز و هنرنمایی و زیبایی ادبی به خاطر تأثیرگذاری فراوان آن در ذهن و افکار مردم، مطرح می‌شود، قالب رباعی است. تناسبات و ایجاد نظم و هماهنگی چهارگانه و سه‌گانه میان چند چیز در شکل‌گیری زیبایی‌شناسی رباعیات وی بسیار مؤثر افتاده است. تا جایی که می‌توان از این مورد به سبک شخصی شاعر اشاره نمود. این هماهنگی و نظم موجب التذاذ ادبی و احساس رضایت و خوشایندی خواننده و شنونده می‌شود.

با نگاهی دقیق به رباعیات مهستی گنجوی ۱۳ مورد استفاده‌ی کامل از عناصر چهارگانه (آب، باد، خاک، آتش) شده است؛ در ۲۲ مورد از رباعیات زیبای گنجوی به یک مورد از عناصر چهارگانه اشاره شده است که بیشتر تکرار مربوط به کلمه‌ی آب به تعداد ۱۴ می‌باشد و ۵ مورد به کلمه‌ی آتش اشاره شده است؛ لازم به ذکر است در ۴ رباعی یکی از عناصر حذف گردیده است.

ایشان در بخش دیگری از سخنان خود به حکما دیگری مانند ارسطو و سایرین اشاره کردند با این بیان که ارسطو و همه‌ی حکما از زمین (خاک) و هوا (باد) و آب و آتش سخن گفته‌اند... مع‌هذا برحسب نظریه‌ای فلسفی در طبیعت فقط سه آخشبج هست: زمین (خاک) و هوا (باد) و آب. به اعتقاد پزشکان شهر میلان: آتش، اصل نیست بلکه عنصری است وابسته به سه عنصر دیگر و از آسمان آمده است. (پیر بایار، ۱۳۹۱: ۲۰) باور ابن‌سینا از تشکیل بدن انسان این است که از ترکیب عناصر اربعه (آب، باد، خاک و آتش ساخته می‌شود ولی با اخلاط اربعه اداره (رشد و نمو) می‌گردد. (ابن‌سینا، ۱۹۹۳: ۴۸۸)

موضوع عناصر چهارگانه در آثار ادبی نمود خاصی یافته است چنانچه در کتاب مرصادالعباد، از امهات کتاب‌های عرفانی، چنین آمده قسمی دیگر (ملکوتیات) از قبیل عالم نفوس است و آن هم بر دو نوع است؛ علوی و سفلی، علوی چون نفوس سماوی از نفوس کواکب و افلاک و بروج سفلی چون نفوس اجسام زمینی و آن هم بر دو نوع است: مفرد و مرکب. مفرد چون عناصر اربعه و ملکوت آن خواص و طبایع آن است. (نجم رازی، ۱۳۷۱: ۴۷)

نمونه‌های فراوانی از به‌کارگیری عناصر چهارگانه در رباعیات مهستی یافت شده است که به ذکر برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

گر باد پریر خود نرگس بفراخت دی درع بنفشه نیز بر خاک انداخت
امروز کشید خنجر سوسن از آب فردا سپر از آتش کل خواهد ساخت
(مهستی گنجوی، ۱۹۸۵: ۲)

چنانچه از این رباعی قابل شهود است به عناصر چهارگانه اشاره نموده است. ذکر صریح نام عناصر چهارگانه بدون ترکیب با کلمات دیگر. شاعر در این رباعی عناصر چهارگانه را به‌طور صریح و بدون ترکیب کردن با کلمات دیگر آورده است.

لاله چو پریر آتش شور انگیخت دی نرگس آب شرم از دیده بریخت
امروز بنفشه عطر با خاک آمیخت فردا سحری باد سمن خواهد بیخت
(همان: ۳)

نمونه‌ی دیگر

آتش رونی پریر در ما پیوست دی آب خم ببرد و عهدم بشکست
امروز اگر نه خاک پایش باشم فردا برون باد بماند در دست
(همان: ۱۴)

در آتش دل پریر بودم بنهفت دی باد صبا خوش‌سخنی با من گفت

کامروز هر آنکه آبرویی دارد فرداش به خاک تیره می‌باید خفت
(همان: ۱۶)

نمونه‌ی دیگری

آهیخت پریر لاله ز آتش خنجر دی نیلوفر فکند بر آب سپر
ای باد زره بر سمن امروز بدر وای خاک ز غنچه ساز فردا مغفر
(همان: ۴۹)

ذکر ۳ عنصر اصلی و حذف عنصر باد. کلمه‌ی باد در این رباعی فعل است و معنی عناصر اصلی را نمی‌دهد. گنجوی این شاعر توانا در تعدادی از رباعیات خود از سه عنصر اصلی نام می‌برد و عنصر چهارمی را حذف می‌نماید. به عنوان مثال

بگذشت پریر باز به سرو لاله و درد دی خاک چمن سنبل تر بار آورد
امروز خور آب شادمانی زیراک فردا همه آتش غم باید خورد
(همان: ۳)

در مرو پریر لاله انگیخت دی نیلوفر به بلخ در آب گریخت
در خاک نشابور گل امروز فردا به هری باد سمن خواهد ریخت
(همان: ۴)

در این رباعی نیز عنصر آتش حذف شده است.

ذکر ۳ عنصر اصلی و حذف یک عنصر لازم به ذکر است شاعر در این رباعی به جای کلمه‌ی آتش از کلمه‌ی آذر به معنای آتش استفاده نموده است همچنین ذکر عنصر آب را با پسوند بیان نموده است.

نسرین تو زد پریر بر من آذر دی باز ز سنبلت مر داد خبر
امروز در آبم از تو چون نیلوفر فردا ز گل تو خاک ریزم بر سر
(همان: ۴۸)

ذکر ۴ عنصر اصلی و آوردن مترادف برای یکی از عناصر چنانچه در این نمونه قابل مشاهده است کلمه‌ی هوا مترادف باد است.

زد لاله پریر در نشابور آذر دی بر زد از آب، نیلوفر سر
امروز چو شد باد هوا گل پرور فردا همه خاک بلخ گرد عبهر
(همان: ۴۹)

ناگفته نماند که رباعیات مهستی با مضمون عاشقانه سروده شده است و عشق زمینی بر سراسر شعر او سایه انداخته و حکم روایی می‌کند. «مهستی نخستین شاعری است که رباعیات او به‌طور وسیعی با رباعیات خیام خلط شده است.» (همان، ۷۵)

ایام هفته (چهارگانه)

استاد محترم خانم حبیبی به یکی از نکات مهم در زمینه رباعیات گنجوی اشاره کردند که آن این است که اشاره به ایام هفته است با نگاهی دقیق به رباعیات گنجوی چنین برمی آید که از کلمات پریر مخفف پیروز دی مخفف دیروز و امروز و فردا به وفور استفاده شده است. که بیشترین آمار تکرار مربوط به کلمه‌ی امروز به تعداد ۱۲ عدد است و به ترتیب آماری پریر (۹) دی ۸ بار و بالاخره کلمه‌ی فردا ۵ بار ذکر شده است.

نمونه‌هایی از ایام چهارگانه‌ی هفته را در ادامه بیان می‌گردد

لاله چو پریر آتش شور انگیخت دی نرگس آب شرم از دیده بریخت
امروز بنفشه عطر با خاک آمیخت فردا سحری باد سمن خواهد بیخت
(مهستی گنجوی، ۱۹۸۵: ۳)

در این رباعی شاعر هر ۴ واژه را استفاده نموده است.

گر باد پریر خود نرگس بفراخت دی درع بنفشه نیز بر خاک انداخت
امروز کشید خنجر سوسن از آب فردا سپر از آتش کل خواهد ساخت
(همان: 13)

گر باد پریر خود نرگس بفراخت دی درع بنفشه نیز به خاک انداخت
آن عنبر تر رونق عطاران برد و آن نرگس مست خون هوشیاران ریخت
(همان: 39)

می‌توان تناسب را در رباعی به این شکل بیان کرد که هماهنگی بین مصراع‌ها و حصول نتیجه در مصراع چهارم موجب ایجاد تناسب می‌گردد. «تناسب اقتضا می‌کند که حق هر جزء از موضوع را ادا کنیم و هر نکته را به نسبت اهمیت آن مورد بحث قرار دهیم.» (همان، 33)

قصاب منی و در غمت می‌جوشم تا کارد به استخوان رسد می‌جوشم
رسمیست ترا که چون گُشی بفروشی ازبهر خدا اگر کسی مفروشم
(مهستی گنجوی، ۱۹۸۵)

گنجوی در این رباعی از واژه‌های قصاب، کارد، استخوان و کشتن در قالب مراعات‌النظیر استفاده کرده است. لازم به ذکر است واژه‌های بفروشی و مفروشم تضاد می‌باشد.

ای فاخته‌ی مهر چون بتو در نگرم زیبایی طاووس بازی شرم
با خنده‌ی کبک چون درآئی ز درم دل همچو کبوتری بپرد ز برم
(مهستی گنجوی، ۱۹۸۵: ۶۳)

شاعر در این رباعی با استفاده از کلمات فاخته، طاووس و باز، کبک و کبوتر مراعات‌النظیر زیبایی به‌کاربرده است.

سودازدهی جمال تو بازآمد تشنه شده‌ی وصال تو بازآمد
 نو کن قفس و دانه‌ی لطفی تو بیاش کان مرغ شکسته‌بالی تو بازآمد
 (مهستی گنجوی، ۱۹۸۵: ۳۳)

قفس و دانه، پاشیدن، مرغ شکسته‌بال مراعات‌النظیر زیبایی خلق کردند.

چون زور کمان در بر دوش تو رسد تیرش بلب چشمه‌ی نوش تو رسد
 گوئی زهش از حدیث من تافته‌اند زیرا که بصد حیلہ بگوش تو رسد
 (مهستی گنجوی، ۱۹۸۵: ۳۱)

شاعر با کمان، تیر و زه مراعات‌النظیر زیبایی ایجاد کرده است.

هر کارد که از کشته‌ی خود بگیرد واندر لب و دندان چو شکر بگیرد
 گر بازنهد بر گلوی گشته‌ی خود از ذوق لبش زندگی از سر گیرد
 (همان: ۲۹)

لاله چو پریر آتش شور انگیخت دی نرگس آب شرم از دیده بریخت
 امروز بنفشه عطر با خاک آمیخت فردا سحری باد سمن خواهد بیخت
 (همان: ۳)

لاله، نرگس، بنفشه سمن و باد و خاک در کنار هم مراعات‌النظیر زیبایی ایجاد کرده‌اند. و نمونه‌هایی دیگر از
 مراعات‌النظیر

خط بین که فلم بر رخ دلخواه نیست بر برگ گل و بنفشه ناگاه نیست
 خورشید خطی به زندگیش می‌داد کاغذ مگرش نبود بر ماه نیست
 (همان: ۵)

کلمات فلک و خورشید و ماه

آن روز که مرکب فلک زین کردند آرایش مشتری و پروین کردند
 این بود نصیب ما ز دیوان قضا ما را چه گنه قسمت ما این کردند
 (همان: ۲۲)

چرخا زحلت نحس‌ترست یا بهرام زهره‌ت غر و مشتریست مغرور بنام
 تیرت ز منافقی نه پخته‌ست و نه خام خورشید تو قحبه است و ماهت نه تمام
 (همان: 1006)

ای زیر همای همت چرخ مدام کبک از نظرت گرفته با باز آرام
 اقبال تو شاهین و کبوتر ایام سیمرغ نظیر خسرو طوطی نام
 (همان: 1006)

ارتباط بین اجزای کلام است که باعث قوی‌تر شدن محور افقی بیت می‌گردد. درباره‌ی اهمیت و زیبایی تناسب واژگانی یا همان مراعات نظیر گفته‌اند که: «مراعات نظیر از لوازم اولیه‌ی سخن ادبی است یعنی در مکتب قدیم، سخن نظم و نثر وقتی ارزش ادبی پیدا می‌کند که مابین اجزای کلام تناسب و تقارن وجود داشته باشد.» (همایی، ۱۳۷۹: ۲۵۹)

تشویر بتان ار رخ رخشان تو خاست   تسکین روان از لب خندان تو خاست
هرچند دوی جان ز مرجان تو خاست   درد دل ما ز درد دندان تو خاست
(دیوان خاقانی، ۱۲۷۲)

ارتباط بین بت به معنی زیبارو، رخ، لب، دندان، به‌خوبی آشکار است. از طرفی ارتباطی بین درد، دوا، تسکین نیز وجود دارد. همان‌گونه که اشاره شد ارتباط بین این واژگان به زیبایی و غنای محور افقی بیت می‌افزاید.

از عشق بهار و بلبل و جام و طرب   گل جان چمن بود که آمد بر لب
لب کن چو لب چمن کنون لعل سلب   جان چمن و جان چمانه بطلب

ارتباط بین کلمات بلبل، بهار، چمن، گل، طرب وجود دارد.

شاعر با کلمات مرگ، ترس، بمیرم، هیبت مراعات‌النظیر زیبایی خلق کرده است.

زان می‌ترسم که در بلا اندازند   همچون گویی بی‌سروپا اندازند
روزی صد ره بمیرم از هیبت   آنک تا بعد از مرگ در کجام اندازند
(عطار، ۱۳۸۹: ۱۱۲)

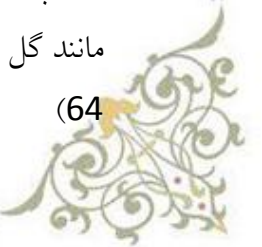
شاعر با کلمات آب و گل و سیلاب مراعات‌النظیر به وجود آورده است.

اشکم پس‌وپیش منزلم بگرفتست   سیلاب بلا آب و گلم بگرفتست
هرلحظه هزار مشکلم بگرفتست   دیرست که از خویش دلم بگرفتست
(مختارنامه، ۱۱۳)

غواصی را نفس ندارم چکنم   جز غواصی هوس ندارم چکنم
در دریایی فتاده‌ام در گرداب   پروای جواب کس ندارم چکنم
(مختارنامه، ۱۱۴)

شاعر با کلمات غواصی و دریا و نفس؛ مراعات‌النظیر زیبایی خلق کرده است.

از ترفندهای معنوی که مولانا با بسامد بسیار بالا و شگفت‌انگیزی از آن استفاده می‌کند، تناسب واژگانی یا مراعات نظیر است. در تعریف مراعات نظیر آمده است که: «آوردن واژه‌هایی در سخن که از نظر معنی با هم تناسب داشته - غیر از تضاد - و یادآور یکدیگر باشند. این تناسب ممکن است از نظر هم جنس بودن باشد مانند گل و سبزه، چشم و ابرو و یا از نظر مجاورت مانند شمع و پروانه، گل و بلبل» (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۹: ۶۴)

این آرایه در حدود ۸۶۳ رباعی یعنی نزدیک به نیمی از رباعیات مولانا به کاررفته است. دلیل کاربرد فراوان این آرایه از سوی مولانا نیز روشن است؛ زیرا رعایت زیبا و بدیع تناسب و هماهنگی میان واژه‌های شعر، گذشته از آفرینش هنر و زیبایی و هماهنگی، معنا و مضمون بیت را پر بار و غنی و درک و دریافت مفهوم آن و نیز فهم مقصود شاعر را سهل و آسان می‌سازد؛ مانند رباعی‌های زیر از مولانا:

چون چنگ خودت بگیرم اندر بر تنگ وز پرده‌ی عشاق برآرم آهنگ
گر زان که در آبگینه خواهی زد سنگ در خدمت تو بیایم اینک سر و سنگ
(مولانا، ۱۳۹۰):

یاری خواهی زیار با یار بساز (۱۰۸۰)
از بهر وصال ماه از شب مگریز
سودت سوداست با خریدار بساز
وز بهر گل و گلاب با خار بساز
ما را می کهنه می‌باید و دیرینه
خم از عدم و صراحی از جام وجود
(مولانا، ۱۳۹۰):

وز روز ازل تا به ابد سیری نه
کآن تلخ نه و شور نه و شیرینه
(مولانا، ۱۳۹۰):

(۱۶۴۲)

در این رباعی واژه‌های می، خم، صراحی، جام، «ازل و ابد»، «عدم و وجود» و «تلخ و شور و شیرینه» با هم تناسب معنایی زیبایی دارند.

خورشید و ستارگان و بدر ما اوست
هم قبله و هم روزه و صبر ما اوست
بستان و سرای و صحن و صدر ما اوست
عید رمضان و شب قدر ما اوست
(مولانا، ۱۳۹۰):

(۲۹۸)

ما کار و دکان و پیشه را سوخته‌ایم
در عشق که او جان و دل و دیده‌ی ماست
شعر و غزل و دوبیتی آموخته‌ایم
جان و دل و دیده هر سه بردوخته‌ایم
آن دم که مرا به گرد تو دوران است
وان دم که تو را تجلی احسان است
(مولانا، ۱۳۹۰):

(۱۳۱۵)

احرام دلش گیر دلا فرمان کن
خواهی که تو را کعبه کند استقبال
ساقی و شراب و قدح و دوران است
جان در حیرت چو موسی عمران است

(مولانا، 1390:

چون دیده بر آن عارض چون سیم افتاد (۱۳۰)

واندر عرفات نیستی جولان کن
مایی و منی را به منی قربان کن
(مولانا، 1390:

نمرود صفت ز دیدگان رفت دلم

با شب میگو که روز ما را شب نیست

(۱۳۸۶)

عشق آن بحری است کش کران و لب نیست

جان در لب تو چو دیده‌ی میم افتاد
در آتش سودای براهیم افتاد
(مولانا، 1390:

(6۳۸)

در مذهب عشق و عشق را مذهب نیست
بس غرقه شوند و ناله و یا رب نیست
(مولانا، 1390: ۲۳۲)

آرایه مراعات نظیر در رباعی‌های زیر نیز به شکل بارزی به کاررفته است: ۸۱۶، ۸۲۰، ۸۱۹، ۸۱۵، ۸۲۳، ۸۲۱، ۹۰۶، ۸۸۷، ۸۶۲، ۹۱۲، ۹۶۱، ۱۰۰۴، ۱۰۶۲ و ...

در پایان اساتید محترم به سوالات مخاطبین آنلاین پاسخ‌های لازم را ارائه کردند.

زیبایه شناسی تناسب در رباعی

* اهمیت و زیبایی تناسب واژگانی یا همان مراعات نظیر
 * تناسب میان واژه های (قصر، چرخ، درگاه، کنگره...)
 * تناسب چهارگانه (عناصر چهارگانه)

پنج شنبه ۳ آذر ماه ۱۴۰۱
ساعت ۱۰:۰۰

live.mou.ir/research
لینک شرکت در نشست

همراه با اعطای گواهی

دکتر حسن ابراهیمزاده
استادیار دانشگاه فرهنگیان

دکتر رقيه حبیبه
استاد همکار دانشگاه مجازی

معاونت پژوهش

دانشگاه مجازی المصطفی
www.mou.ir

۰۲۵-۳۲۱۱۴۱۷۱

مستندات نشست

Video (1)

Chat (Everyone)

خداقوت استاد یونس حاجیپور

Sohella ahanspish: mamnon agaye doktor . با سپاس بیگانه و نه رمضان بهد . خدا قوت بیگانه و نه رمضان بهد

همیشه ویسورفع مشکل او جواب مشکل بیوان شاء الله تعالی برقرار میشه بین قلهای اتر

pajoohesh Department: سلامتی در بهت گواهی در لینک زیر اطلاعات خواسته شده را ثبت نمایند. نکته مهم: به منظور دریافت گواهی این جلسه در وارد کردن ایمیل خود دقت نمایید. چنانچه ایمیل اشتباه یا ناقص باشد به هیچ وجه امکان ارسال گواهی وجود ندارد. <https://survey.porsline.ir/s/9z845o>

پایان دوره ریاضی و تناسب و سبب و قشنگ یاد مانتی و بهیچه تمب یونس یونس حاجیپور

pajoohesh Department: سلامتی در بهت گواهی در لینک زیر اطلاعات خواسته شده را ثبت نمایند. نکته مهم: به منظور دریافت گواهی این جلسه در وارد کردن ایمیل خود دقت نمایید. چنانچه ایمیل اشتباه یا ناقص باشد به هیچ وجه امکان ارسال گواهی وجود ندارد. <https://survey.porsline.ir/s/9z845o>

pajoohesh Department: سلامتی در بهت گواهی در لینک زیر اطلاعات خواسته شده را ثبت نمایند. نکته مهم: به منظور دریافت گواهی این جلسه در وارد کردن ایمیل خود دقت نمایید. چنانچه ایمیل اشتباه یا ناقص باشد به هیچ وجه امکان ارسال گواهی وجود ندارد. <https://survey.porsline.ir/s/9z845o>

Notes 5

با سلام
ی دریافت گواهی در لینک زیر اطلاعات خواسته شده را ثبت نمایید:

مهم: به منظور دریافت گواهی این جلسه در وارد کردن ایمیل خود دقت نمایید. چنانچه ایمیل اشتباه یا ناقص باشد به هیچ وجه امکان ارسال گواهی وجود ندارد.

نظر شما در خصوص این جلسه چیست؟

نظر شما در خصوص این جلسه چیست؟

عالی	40%	(2)
خوب	60%	(3)
خوب	0%	(0)
ضعیف	0%	(0)

Attendees (41)

Active Speakers

Hosts (1)

pajoohesh Department

Presenters (1)

Dr. Ebrahim Zadeh

Participants (39)

11320 farajollahi

11426 یونس یونس

11447

11725

11861 حسن زاده

11893

11929

12063

12201

12220

Video (1)

Chat (Everyone)

The chat history has been cleared

Sohella ahanspish: r

Attendees (38)

Active Speakers

Hosts (1)

pajoohesh Department

Presenters (1)

Dr. Ebrahim Zadeh

Participants (36)

11426 یونس یونس

11447

11725

11861 حسن زاده

11893

11929

12063

12201

12220

اللهم صل على محمد

